

Molnár Melinda

Nem volt még ilyen ünnep Udvarhelyen!

Az esztendő utolsó templomszentelési emléknapiján Máriának a templomban történt bemutatását ünnepli a keleti és a római katolikus egyház. A kétéves székelyudvarhelyi Magyar–Örmény Kulturális Egyesület tagsága és pártolói védőszentjük ünnepét pénteken a ferences templomban tartott szentmisével, zászlóáldással, majd kulturális műsorral és örmény díszvacsorával ülték.

A megérintően szép liturgián Mátyás Károly székelyudvarhelyi főesperes-plébános az ünnep eredetéről is szólt, a jeruzsálemi, 543-ban a Szűzanyának szentelt templomról. A szentmisén az örmény nemzet városunkban élő tagjait és tevékenységüket a Szűzanya oltalmába ajánlották.

„Bár az egykori székely anyaváros nem rendelkezik olyan örmény múlttal, mint Erdély több települése (Szamosújvár, Gyergyószentmiklós, Erzsébetváros, Csíkszépvíz), biztosak lehetünk abban, hogy a 19. század második felétől már tekintélyes létszámban öregbítették a város kulturális és gazdasági fejlődését – mondta az ünnep szónoka. – Gróf Majláth Gusztáv Károly, Erdély főpáspátora 1906-ban felszólította a plébánosokat, hogy azokban a helységekből, ahol több örmény család él, Világosító Szent Gergely napján az örmény híveknek ünnepélyes szentmisét végezzenek, s a papi zsolozsmát is a szentről válasszák. Ebből az alkalomból magyar nyelven megjelentette az örmények nagy szentjének életét. Az akkori székelyudvarhelyi főesperes-plébános Gróf Zabolai Mikes János nagy szeretettel fogadta és igénybe vette az udvarhelyi örmények segítségét a lelkipásztori munkában. Az egyháztanács tagjai között pedig ott találjuk Dragomán Domokost, Esztegar Gerőt, Flórián Kristófot, valamint az Ol-táregylet elnökeként dr. Vass Lajosné.”

Az ünneplő egyesület az örmény hagyományokat, szokásokat, a kultúrát, a gasztronómiát szeretné megőrizni és megismertetni a székelyudvarhelyiekkel, ugyanakkor helyi kultúránkat gazdagítani, gyarapítani. Azért imádkoztak, hogy tudjanak olyan polgárok lenni, mint nagy eleik, akiknek nevét megörökölték a várostörténet. Végül áldást kértek a Szalasy Mária és Szalay Dénes által készített örmény zászlóra. A templomi ünnepség az Örmény Köztársaság himnuszának elénekülésével zárult.

A Palló Imre Zene- és Képzőművészeti Szakközépiskolában folytatódott esten „hajszálygyökereiket táplálták”: az iskola diákjai örmény zeneszerzők műveit mutatták be, Gyarmathy Melinda örmény költők magyarul megjelent verseit tolmácsolta, majd a „szellemi vacsora” keretében Bálintné Kovács Júlia örmény-magyar kötődésekről mesélt. Szalasy Ferenc elnök pedig beszámolt tevékenységeikről. Zárásképpen a díszvacsora fogásai az ízgazdag keletre emlékeztették az ünneplőket.

(Udvarhelyi Híradó, Hit-Vallás rovat – 2013. nov. 23.)

Nagy-Bodó Tibor

Az Örmények Háza Marosvásárhelyen

Erről az épületről mindenekelőtt azt érdemes tudni, hogy hosszú évtizedeken keresztül nagyon sokan azt hitték róla, hogy a Bornemisza család tulajdonába tartozik. Tévesen. Az okiratokból kitűnt, hogy ez bizony nem így van. Minden jel arra mutat, hogy az épületet az örmény Csiki Márton építtette. Családja a XVIII. század második felében költözött ide, és telepedett le Marosvásárhelyen. Az Örmények Házának is megvan a maga múltja, és története igencsak érdekes.

Tévedtek a történészek

A történészek évtizedeken át abban a hitben éltek, hogy ez az épület egy híres magyar nemes háza volt. Egy restaurálási szakértői tanulmány azonban felborította ezt az elméletet. Kiderült, hogy az úgynevezett Bornemisza-házat tulajdonképpen egy örmény ember építette.

Orbán János művészettörténésztől származik ez a felmérés, aki ezzel új fejezetet nyitott a város történetében. Azonban szem előtt kell tartanunk azt a tényt is, hogy a marosvásárhelyi örmény közösségről igencsak keveset tudunk. Az örmények a császári fővárosból hozott luxuscikkekkel kereskedtek, és ők szállították például Bécsből Vátságshelyre a Teleki Téka számos kiadványát.

A Haller-ház volt a Bornemiszáké! A város meséi című könyv szerzője is tudni véli, hogy az egykori Sáros utca 1-es szám alatti épületről hosszú ideig azt hitték, hogy a



Fotók: Nagy-Bodó Szilárd

híres Bornemisza család tulajdonát képezte. 2010-ben az ingatlan renoválásakor elkészült egy szakértői tanulmány, ami aztán teljesen más dolgokra derített fényt. A levéltárban talált adatok teljesen a feje tetejére állítottak mindent, amit eddig erről a házról tudni lehetett. Kiderült ugyanis, hogy tulajdonképpen a szomszédos ingatlan, a Haller-ház volt a Bornemisza család tulajdona.

1803-ban készült el az épület

Ami az ingatlan történetét illeti: azt is leírták, hogy a házat Csiki Márton építtette. Az örmény család a tizenharmadik század második felében telepedett le Marosvásárhelyen, és ő maga a második generáció képviselője volt. Sajnos nincs túl sok konkrét adatunk az építési folyamatról, nem tudjuk, ki vezette a munkálatokat, vagy, hogy



ki tervezte az ingatlant, de az épület méreteiből és a koncepcióból ítélve biztosan lehet állítani, hogy létezett egy tervező. Levéltári adatok szerint 1803-ban készült el az egyszintes épület. 1811-ben pedig húztak rá még egy emeletet. Így lett végül 27 szobás a ház.

Hasonló árkádsorokat találunk a Teleki Téka udvarán. A szakemberek szerint építészeti szempontból is méltók a ház impozáns méretei, és nem utolsó sorban a belső udvar félköríves árkádsora. Ehhez hasonlókat találunk a Teleki Téka udvarán, vagy a Bolyai utcában, a régi vármegyeháza épületének udvarán, ahol most a képzőművészek műhelyei vannak.

Egyébként, amint azt még említik, a könyvtár és a Csiki-ház ugyanabban az időszakban épült: a tizenkilencedik század első évtizedében, amikor nagy lendületnek indult az építkezés Vásárhelyen. A félköríves árkádok mellett a homlokzat és a magas manzárdtető is jelzi, hogy barokk stílusú épülettel van dolgunk.

Méretét tekintve a ház különlegesnek számít. Az írásos dokumentumok szerint a szóban forgó ház egy nagyon gazdag marosvásárhelyi örmény kereskedőé volt.

A tizenkilencedik században épített ingatlan elsősorban a mérete miatt számít különlegesnek. Ez volt ugyanis az egyetlen olyan nagy ház a városban, amit egy egyszerű kereskedő építtetett, nem pedig valamilyen arisztokrata család sarja. Akkoriban az arisztokraták az összlakosság mindössze öt százalékát tették ki, de csakis ők engedhették meg maguknak anyagilag, hogy olyan emeletes házakat építsenek, amelyek kibírják az idő viszontagságait.

A szakemberek vélekedései szerint ezzel magyarázható azon tény is, hogy több olyan épületünk van ma is, amelyeket például a Teleki vagy a Toldalagi család emeltetett.

És az, hogy egy kereskedő, vagy egy egyszerű polgár huszonzét szobás házat építhessen magának, mindenképpen rendkívülinek számított. Ez a ház arról is tanúskodik, hogy örmény közösség is élt egykor Marosvásárhelyen. Csak hogy a várostörténet eme fejezetéről igen keveset tudunk.

A kutatás tárja fel az érdekes tudnivalókat

Amint az már pár évvel ezelőtt is napvilágra került, igen keveset tudunk tehát a marosvásárhelyi örmény közösségről. A házzal kapcsolatos kutatás során azonban a szakembereknek sikerült feltárni néhány nagyon érdekes információt.

Levéltári adatok szerint 1750-ben jelentek meg Marosvásárhelyen az első örmény családok. Ilyen például a Csiki és a Patrubby család. A helybeliek azonban tartottak az örmények pénzügyi hatalmától, ezért II. József trónra kerüléséig, vagyis a 18. század háromnegyedéig nem adtak nekik mai kifejezéssel élve „marosvásárhelyi személyi igazolványt”. Ez azt jelentette, hogy nem ismerték el őket a város polgáraként, s így nem volt joguk itt házat vagy területet vásárolni. Ezért óriási előrelépést jelentett számukra az 1780-as év, amikor letelepedési engedélyt kaptak.

Noha nincsenek erről konkrét adataink, de arra a következtetésre lehet jutni, hogy ennek az indokolatlanul nagyra tervezett – mert kétségkívül egy családnak nincs szüksége huszonzét szobára – háznak a felépítésével az örmények be akarták bizonyítani, hogy márpedig nekik is van pénzük, és ők is képesek olyan nagy és szép házakat emeltetni, mint a magyar arisztokraták.

III. Csiki Márton könyveket szállít Teleki grófnak

Ismeretes, hogy az örmények többsége elsősorban kereskedelemről élt. A tör-

ténészek tanulmányozták a Csiki családot, mégpedig három generációra visszamenőleg, kiderült, hogy mindenki közülük bundák meg egyéb luxuscikkek forgalmazásával foglalkozott. Tudni vélik, hogy Bécsből hozták az árut. A család karavánjai évente kétszer-háromszor is megtették a császári főváros és Marosvásárhely közötti utat. Emellett szállítással is foglalkoztak. 1820-ban például III. Csiki Márton – mindegyik generációban volt egy-egy Márton – szállította a könyveket Teleki grófnak. A híres könyvtáralapító ugyanis akkor Bécsben élt, ott is vásárolt kiadványokat, és amikor összegyűlt vagy hét-nyolc ládányi, akkor hazaküldte Csiki karavánjával.

A Csikiak, a kor leggazdagabb örmény családja Vásárhelyen

A kutatók véleménye szerint a tizenkilencedik század elején ez volt az egyik leggazdagabb család Marosvásárhelyen. Ha nem a leggazdagabb. Sok mezőgazdasági területet vásároltak fel a városban és a környékén, főleg a Maros mellett, a mai Egyesülés negyedben.

A történések tudni vélik: Csiki Mártonnak tizenkét gyermeke volt, akik lassan asszimilálódtak, az egész erdélyi örmény közösséghez hasonlóan. Ez a folyamat a XIX. század közepén következett be: noha az örményeknek koherens egységes identitásuk volt, kulturális szempontból beolvadtak a többségi magyar lakosságba.

(Erdély ma – 2013. 12. 27.)



Petőfi elveszett levelei

Szenzációs hír bejelentésére került sor a *Kultúr-Kör* című népszerű irodalmi folyóirat hasábjain. Dr. Vasváry Kálmán, egyetemi professzor, régész és elismert műértő szót ejtett ugyanis nemzetünk legnagyobb költőjének, Petőfi Sándornak forradalom korában elvesztett *Esthajnal-ciklust* tartalmazó apró bőrkötésű füzetéről. Budapest VII. kerületében, egy reformkori lakóház lebontása során bukkantak rá e különleges dokumentumra. Egy erősen elhasznált, barna bőr fedőlapu füzet bukkant elő a mélyből, mely egy tucatnyi romantika korabeli – egész pontosan 1849 júliusából származó – szerelmes verset tartalmazott. A rombolásra ítélt ház pincéjében talált felbecsülhetetlen értékű dokumentumot ezután laboratóriumi körülmények közé helyezve tartóztatásnak vetették alá.

Összehasonlították a költő egyéb, kéziratban fennmaradt munkáival, s a vizsgálatok eredményeképp 98 százalékos bizonyossággal megállapították, hogy az újonnan fellelt versek mindegyike, Petőfi Sándor tollából származnak. Költőnk legutolsó, az irodalom könyvekből mindeddig kimaradt verseiről van tehát szó. A fellelt versek mindegyike a hitvesi szerelem emlékező – vágyakozó hevet viselik magukon, a boldog együttlétek korának emlékét, melyet Petrovics oly nagy szeretettel idézett fel magában. A Szendrey Júliának címzett szerelmes levelek s a benne foglalt gyönyörű költemény, mely júliusnak derekán vettett papírra, sajnálatos módon sohasem kerültek Júlia kezébe. A költő halálát követően ugyanis az *Esthajnal – ciklus* elveszett és csak most, 163 évvel később került újra nyilvánosságra. A drága Szendrey Júlia tehát sohasem olvashatta férje gyönyörű, táborban írott sorait.

(Erdélyi Szemmel – Erdélyi Magyarok Ausztriai Egyesülete, 2013/36 karácsonyi szám)